

Ks. Grzegorz Polok
Katowice

CZŁONEK RODZINY JAKO AUTORYTET **Analiza wyników badań**

WSTĘP

Współcześnie obserwujemy nasilający się kryzys autorytetu we wszystkich niemal dziedzinach życia publicznego, a także w obszarze kultury, filozofii czy nauki. Co więcej, obecne czasy nie sprzyjają kreowaniu i podtrzymywaniu socjologiczno-kulturowego znaczenia autorytetu jako punktu odniesienia dla jednostkowych i zbiorowych działań, jak również kształtowania społecznie pożądanej normy zachowań¹. Odwrócenie tego negatywnego trendu wydaje się jednym z ważniejszych zadań stawianych przed wszystkimi, którym leży na sercu dobre wychowanie kolejnych pokoleń. Jego sanacja może być pomocna w przezwyciężeniu rozszerzającego się zarówno relatywizmu, jak i permissywizmu moralnego. Autorytet, rozumiany jako żywy przykład życia, odgrywa szczególną rolę w wychowaniu. Stanowi przy tym dużą pomoc – zwłaszcza w rozstrzyganiu różnorodnych kwestii natury moralnej i rozwiązywaniu pojawiających się co chwilę nowych dylematów – w zakresie wyboru kierunku postępowania. Potrzeba identyfikacji z osobami traktowanymi jako autorytety wzbogaca wymiar człowieczeństwa każdego z nas we wszystkich fazach życia².

Z przedstawionej powyżej perspektywy istotna wydaje się próba znalezienia odpowiedzi na pytanie, kto dzisiaj dla młodzieży akademickiej jest największym

¹ Zob. M. Śnieżycki, *Autorytet nauczyciela (mimo wszystko) jest możliwy*, w: *Aby Moc rozbrajała przemoc*, red. E. Jankiewicz, Zielona Góra 2004, s. 31.

² Zob. M. Łobocki, *Wychowanie moralne w zarysie*, Kraków 2007, s. 117–119.

autorytetem. Odpowiedzi na to próbowano znaleźć w toku prowadzonych badań nad deklarowaną przez respondentów strukturą i hierarchią wartości oraz poprzez proces identyfikacji tzw. osób znaczących dla nich. W podjętych badaniach starano się również scharakteryzować przyczyny i ewentualne kierunki potencjalnych zmian w deklarowanej hierarchii wartości młodych ludzi.

Obiektem badania są studenci podejmujący kształcenie w Akademii Ekonomicznej w Katowicach. W zamyśle autora badania będą prowadzone na tej samej próbie studentów przez 5 lat, czyli w okresie ich kształcenia na jednolitej ścieżce magisterskiej w AE Katowice³. Oznacza to wykorzystanie metodologii typowej dla badań longitudinalnych (strategia porównań podłużnych, która oparta jest na kryterium czasu i służy zrozumieniu mechanizmów zmian oraz czynników wpływających na ich zaistnienie). Przedstawiane w niniejszym artykule wyniki badań pochodzą z lat 2005–2008. Praktyczny proces badawczy oraz agregowanie danych były realizowane przez Centrum Badań i Ekspertyz działające w AE Katowice. W roku 2005 badania ankietowe objęły grupę 750 studentów pierwszego roku wszystkich wydziałów w Katowicach i Rybniku⁴. Drugi etap badań został przeprowadzony w październiku 2006 roku i objął 450 studentów, reprezentujących również trzy wydziały. Trzeci etap badań został zrealizowany w październiku 2007, na początku trzeciego roku studiów, i objął 414 osób ze wszystkich wydziałów AE w Katowicach, czwarty zaś miał miejsce w październiku 2008 roku i objął 470 studentów.

Badania poprzedzono studiami literaturowymi, w trakcie których starano się dookreślić samo pojęcie autorytetu i czynników go warunkujących, co pozwoliło na właściwe zbudowanie narzędzia badawczego i zawartych w nim pytań.

NATURA POJĘCIA „AUTORYTET”

Samo słowo „autorytet” pochodzi od łacińskiego *auctoritas*, *auctoritatis*⁵. Można przyjąć, że to słowo oznacza między innymi wzór, przykład, postawę pełną godności, powagę, znaczenie, poważanie, posiadanie wpływu, czy także uwierzytelnienie, wiarygodność. W takim rozumieniu pojęcia autorytetu jego cechą konstytutywną będzie uznanie określonej wartości przynależnej osobie lub jakiejś instytucji, zasługującej na miano autorytetu⁶. Da się przy tym zauważyć

³ Porównawcze badania przeprowadzono wśród studentów Politechniki Śląskiej w Katowicach, a ich wyniki nie różniły się zasadniczo od prezentowanych. Zob. także: M. Chymuk, *Aksjologiczne preferencje studentów uczelni krakowskich*, Kraków 2004.

⁴ Przebieg i wyniki całych badań w: G. Polok, *Najważniejsze wartości studentów I roku studiów Akademii Ekonomicznej w Katowicach*, Katowice 2006.

⁵ *Mały słownik terminów i pojęć filozoficznych*, oprac. A. Podsiad, Z. Więckowski, Warszawa 1983, s. 33.

⁶ Por. M. Łobocki, *Wychowanie moralne...*, s. 105; zob. także: *Słownik społeczny*, red. B. Szlachta, Kraków 2004, s. 27.

dwuznaczność samego pojęcia „autorytet”, może bowiem to słowo być rozumiane jako przymiot, cecha, właściwość, gdy ktoś posiada autorytet; a przy tym może być także podmiotem własności, gdy ktoś jest autorytetem. Można również rozróżnić autorytet osobowościowy, instytucjonalny czy też autorytet ideowy⁷.

Analizując samo pojęcie „autorytet” zauważamy, iż w znaczeniu potocznym upatruje się w autorytecie jakiejś przemożnej siły, którą wyczuć można w sposobie bycia np. wielkich przywódców, w sprawowaniu przez nich władzy, której charakterystyczną cechą jest niekiedy wywieranie przymusu na podległe osoby, w cechach, jakie posiada dana osoba itp.⁸

W rozumieniu naukowym autorytet określany jest jako relacja istniejąca między co najmniej dwiema osobami (może być ich oczywiście więcej), w przestrzeni której jedna strona występuje w roli instancji wskazującej tej drugiej określony kierunek postępowania. Można więc zauważyć trzy człony składające się na znaczenie słowa „autorytet”, a mianowicie podmiot, przedmiot i dziedzinę. Podmiot ucieleśnia osobę, która jest nosicielem autorytetu. Przedmiot można odnieść do osoby, dla której podmiot autorytetu staje się, jest autorytetem. Dziedzina zaś to specyficzny dla podmiotu zakres kompetencji w jakiejś przestrzeni, np. w nauce⁹. Można wskazać także, iż zasadniczo podmiotem autorytetu jest jedna osoba, ale jego przedmiotem może być także grupa osób, jak również jakaś społeczność czy określona instytucja. Istnienie tej drugiej osoby czy grupy osób, a więc „odbiorcy”, jest rzeczą konieczną, bo autorytetem staje się, czy też jest się wobec drugich, wobec kogoś. Ważne przy tym jest i to, że autorytetem, którym się jest, można być tylko dla kogoś innego, a nie dla siebie samego¹⁰.

Nie każda osoba o wyróżniających się cechach staje się lub jest autorytetem. Jest nim raczej podmiot, który cieszy się uznaniem, szacunkiem, zaufaniem innych osób, posiada powagę moralną i umysłową, którą chce się naśladować. Same kompetencje, nawet najwyższe, nie wystarczają, by uznać daną osobę za autorytet. Kompetencje autorytetu wydają się istotne, ale nie one same decydują o tym, czy ktoś rzeczywiście zasłużył na miano bycia autorytetem. Często znaczącymi autorytetami stają się osoby, które incydentalnie myślą o tym, by być autorytetem i tego zasadniczo nie pragną¹¹.

Przyjęcie kogoś za autorytet jest związane z pewnym podporządkowaniem się, posłuszeństwem wobec niego. Postawa podporządkowania nie jest ślepym czy bezwzględny posłuszeństwem. Nie powinna też ona rodzić postawy bezkrytycznego poddaństwa autorytetowi. Pewna przestrzeń wolności i autonomii w relacji

⁷ Por. B. Pociąg, *Potrzeba wielkich autorytetów*, „Ethos” 37 (1997), s. 176.

⁸ Por. M. Łobocki, *Wychowanie moralne...*, s. 106, 107.

⁹ Zob. J. Bocheński, *Logika i filozofia. Wybór pism*, Warszawa 1993, s. 202, 203.

¹⁰ Zob. I. Jazukiewicz, *Autorytet nauczyciela akademickiego*, w: *Wprowadzenie do pedagogiki szkoły wyższej*, red. K. Jaskot, Szczecin 2006, s. 359.

¹¹ Zob. J. Ożóg, *Autorytet nauczyciela*, „Cywilizacja” 2 (2002), s. 154, 155.

do wybranego autorytetu pozwala osobom uznającym autorytety czuć się nadal wolnymi i niezależnymi, bowiem człowiek, który został wybrany jako autorytet, pełni wobec wybierających go raczej rolę przewodnika niż przywódcy¹².

Szczególnym rodzajem autorytetu jest autorytet moralny, nazwany także autorytetem osobistym czy wychowawczym. Pozostaje on w specjalnym związku z łacińskim słowem *auctoritas*, oznaczającym między innymi godność, poważanie, prestiż „powagi moralnej”¹³. O osobie jako autorytecie moralnym mówi się, gdy posiada ona odpowiednie cechy charakteru i wrażliwość na innych ludzi, zwłaszcza tych pokrzywdzonych przez los i potrzebujących¹⁴. W tym więc przypadku nie chodzi przede wszystkim o wiedzę, umiejętności twórczego myślenia lub kompetencje zawodowe osoby, ale o klarowny wzorzec postępowania moralnego, ideał moralny, przejrzysty i na tyle jasno określony, że zdolny jest wywierać konstruktywny wpływ na sposób myślenia i działania wielu ludzi¹⁵. Uznanie danej osoby za autorytet moralny jest zarazem przyznaniem się, iż stanowi ona oparcie moralne dla własnego postępowania w życiu codziennym. Nadto taki autorytet jest cennym źródłem inspiracji i motywacji do zachowań moralnie wartościowych. Autorytet moralny połączony jest z cechami osobowości jego podmiotu, zaś uznanie osoby za taki autorytet dokonuje się nie na podstawie głoszonych przezeń norm i wartości moralnych, ale przede wszystkim dzięki realizacji przez nią w codziennym życiu tych norm i wartości¹⁶.

ANALIZA WYNIKÓW BADAŃ

We wspomnianych już we wstępie badaniach, dotyczących preferencji aksjologicznych studentów Akademii Ekonomicznej w Katowicach, ankietowani mieli także określić, jak rozumieją samo pojęcie wartości, odpowiadając na pytanie: „wartość to kto?”. W odpowiedzi na tak postawione pytanie ankietowani wskazali między innymi, że wartością to: rodzice, brat, najbliższa rodzina (od ponad 28 proc. na pierwszym roku studiów, po prawie 20 proc. na czwartym roku). Respondenci ujawniali także, która wartość w ich życiu jest najważniejsza. W rankingu tych preferencji aksjologicznych rodzina, jako wartość najważniejsza (okres studiów od pierwszego do początku czwartego roku), zajmuje po miłości drugie miejsce, mając ponad 20 proc. wskazań.

Badani studenci mieli także określić, jak rozumieją pojęcie „autorytet”. Studenci czwartego roku studiów na Akademii Ekonomicznej uważają, iż autorytet to osoba, która całym swoim życiem pokazuje, jak realizować siebie, jest przy tym

¹² Zob. M. Łobocki, *Wychowanie moralne...*, s. 108, 109.

¹³ J. Szymik, *Niezmienna potrzeba światła*, „Ethos” 37 (1997), s. 178.

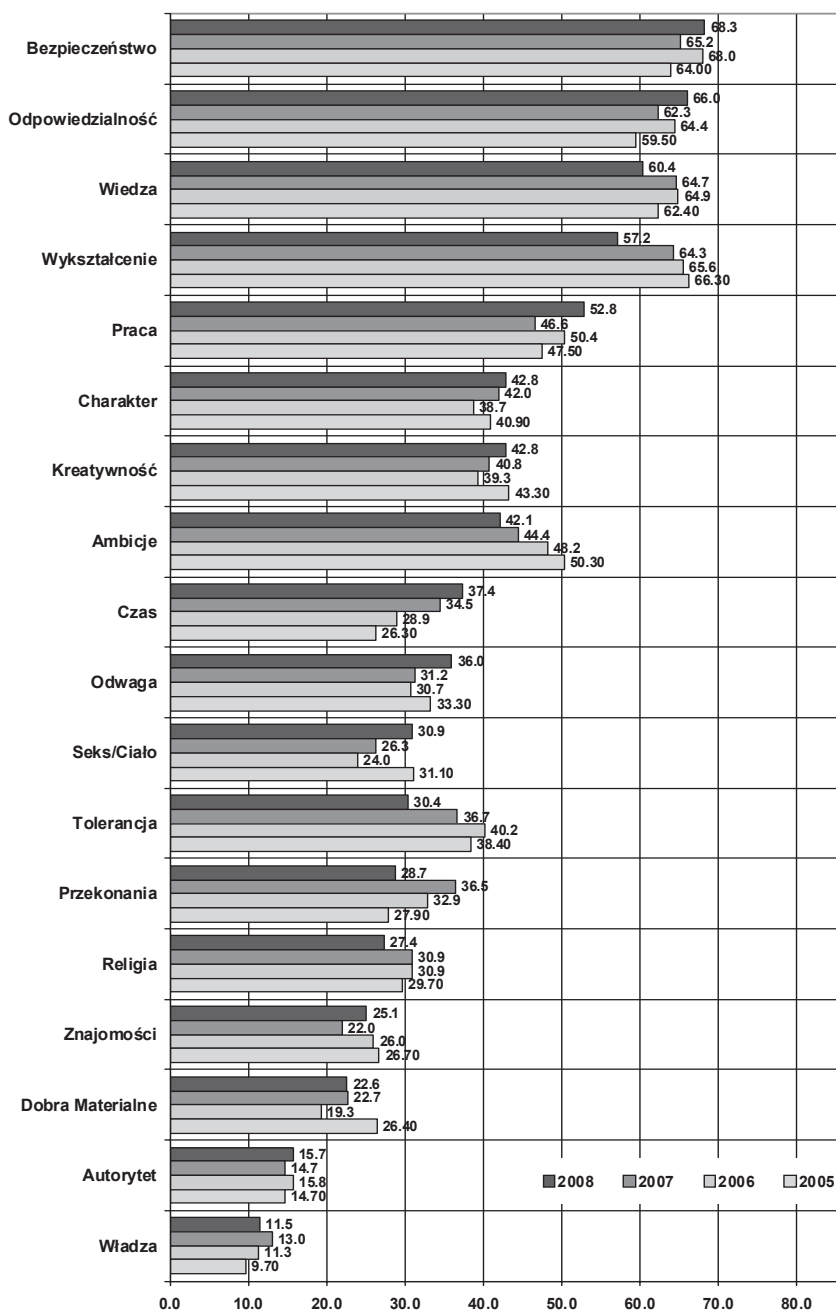
¹⁴ Zob. I. Sławińska, *Autorytet nauczyciela*, „Ethos” 37 (1997), s. 198.

¹⁵ Zob. M. Łobocki, *Wychowanie moralne...*, s. 113.

¹⁶ Zob. W. Stażewski, *Promieniowanie mistrza*, „W drodze” 2 (2007), s. 59.

nienaganna etycznie i moralnie. Dla respondentów autorytet to człowiek, który posiada cechy cenione w społeczeństwie (lub ważne dla indywidualnej osoby), głosi wartości, postępuje tak, że darzymy go szacunkiem, chcemy być tacy jak on; to ktoś, komu się ufa, kto w jakimś stopniu ma dobry wpływ na ludzi.

Wśród zadań ankietowych było także takie, które wymagało od respondentów wskazania z trzech grup (wartości pozytywne, przyjemnościowe oraz godne) tych wartości, które dla nich są najważniejsze. Dla potrzeb naszych rozważań koncentrujemy się tylko na wynikach dotyczących grupy wartości pozytywnych. W tej bowiem grupie jako wartość został umieszczony autorytet. Uzyskane odpowiedzi pogrupowano i przedstawiono w formie graficznej. Inferencja uzyskanych odpowiedzi wyraźnie plasuje postrzeganie autorytetu jako wartości wśród studentów Akademii Ekonomicznej na przedostatnim miejscu. W rankingu wartości pozytywnych w latach 2005–2008 (2005 rok – początek I roku studiów, 2006 rok – początek II roku studiów, 2007 rok – początek III roku studiów, 2008 rok – początek IV roku studiów) skala wskazań mieści się między 14 a niecałe 17 proc. Już sam ten wynik wskazuje, że autorytet jako wartość nie znalazł w oczach studentów większego uznania. Również wybór wartości, jaką jest władza, która w rankingu zajmuje ostatnie miejsce z procentowymi wskazaniami od prawie 9 proc. do 12 proc., w jakiejś mierze wskazuje na niską rolę autorytetu dla ankietowanych, bowiem sprawowanie władzy winno w naturalny sposób wiązać się z posiadaniem autorytetu. Rozkład wszystkich udzielonych odpowiedzi zawiera wykres numer 1.

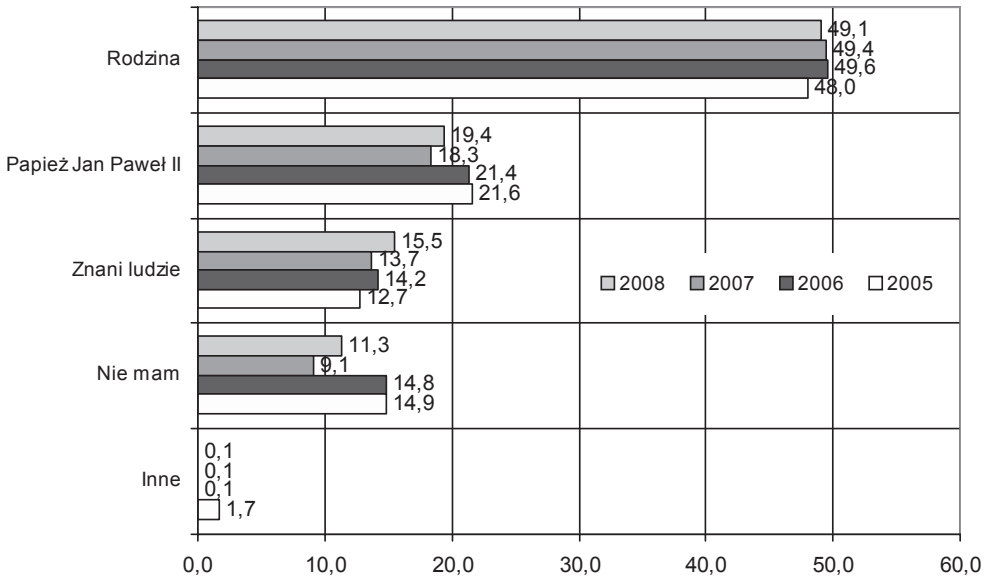
Wykres 1

Zmiany wartości pożytecznych w życiu studentów w latach 2005–2008¹⁷ (w %)

Źródło: Opracowanie na podstawie wyników badań własnych.

¹⁷ 2005 rok – początek I roku studiów, 2006 rok – początek II roku studiów, 2007 rok – początek III roku studiów, 2008 rok – początek IV roku studiów.

Identyfikacji autorytetu, jako osoby lub grupy osób, dokonano poprzez umożliwienie respondentom samodzielnego wskazania tych, których postrzegają jako ważnych i znaczących dla kształtowania własnej postawy i dążeń. Prawie połowa badanych (od pierwszego roku studiów do początku czwartego roku edukacji) za autorytet uważa rodzinę (rodzice, siostra, brat, dziadek, ciocia, babcia, kuzynka). Jak uwidacznia się to na wykresie numer 2, wybór najbliższych jako autorytetu na każdym z badanych lat studiów w wymiarze procentowym prawie się nie zmienia, różnice wskazań są bowiem jedynie do niecałych dwóch procent. Natomiast co piąty respondent wskazuje jako swój autorytet papieża Jana Pawła II. Ankietowani studenci znanych ludzi jako autorytet wskazują raczej rzadko (rozkład odpowiedzi między prawie 13 proc. a 15,5 proc.)¹⁸. Niepokój budzi także spora grupa respondentów, która nie posiada żadnego autorytetu w swoim życiu (wskazania od ponad 9 proc. do prawie 15 proc.). Analiza dynamiczna rozkładów odpowiedzi uzyskanych w latach 2005–2008 nie potwierdza jakichkolwiek zmian. Odnosne dane zostały zobrazowane na wykresie 2.

Wykres 2

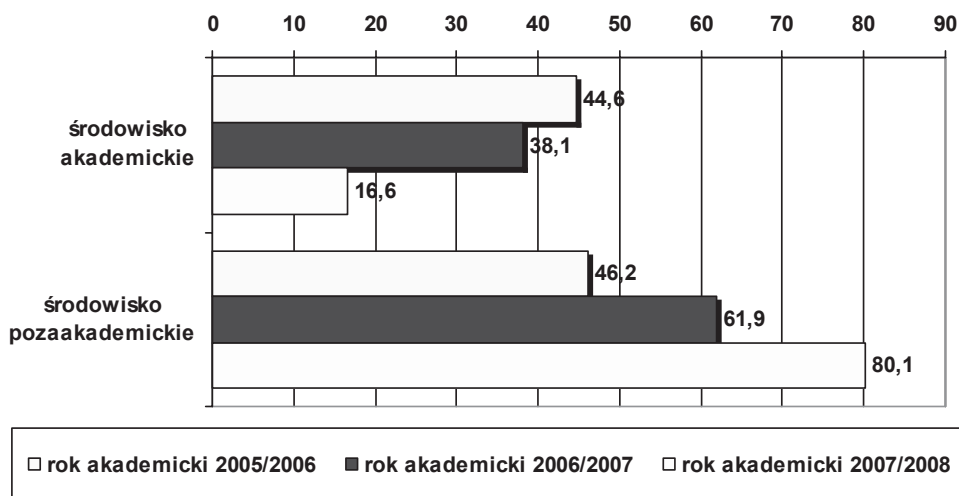
Identyfikowanie autorytetu¹⁹ (lata 2005–2008, w %)

Źródło: Opracowanie na podstawie wyników badań własnych.

¹⁸ Znani ludzie to przykładowo dla studentów na początku czwartego roku studiów (według oryginalnej pisowni z ankiet): Blanik, Premier, Muhammad Ali, Rowan Atkinson, Krystian Lupa, Pat Flynn, Kuba Wojewódzki, Balcerowicz, Jan Litmanen, Warren Buffet, Jarek Szoltyssek, Henry Ford, Adam Małysz, Kamil Stoch, Jan Bosko, Hans Noble, Donald Trump, Share McConhey, Piotr Pustelnik, Różni znani ludzie, Każdy fotograf i podróżnik, Winston Churchill, Doda, Bob Marley, Korwin Mikke, Kevin Garnett, Oscar, Pistorius, Rober Miner, Janusz Palikot, Bill Gates, Jacek Pałkiewicz, Władysław Bartoszewski.

¹⁹ 2005 rok – początek I roku studiów, 2006 rok – początek II roku studiów, 2007 rok – początek III roku studiów, 2008 rok – początek IV roku studiów.

Pośrednia odpowiedź na pytanie, kto dla współczesnej młodzieży akademickiej jest autorytetem, zawiera się w wynikach badań, które określały, kto wpływa na badanych respondentów w ich zmianie wartości. Można przecież przyjąć, iż to właśnie autorytety wpływają na zmianę preferencji aksjologicznych poszczególnych osób. Analiza wyników badań uwidacznia mizერიę wpływu środowiska akademickiego na kształtowanie postaw studentów i deklarowaną przez nich hierarchię wartości. Mimo że czas spędzony na uczelni wyższej powinien być szczególnie znaczący dla kształtowania nowych postaw i wartości, wyniki badań nie potwierdzają tego założenia. Analiza odpowiedzi na pytania zawarte w ankiecie ujawniła, że dla studentów po pierwszym roku studiów osoby, które spowodowały zmiany w ich strukturze i katalogu wartości pochodziły niemal w równym stopniu ze środowiska akademickiego, jak i pozaakademickiego (rozkład procentowy nieledwie równy, po prawie 45 proc.). Po drugim roku studiów następuje już znacząca zmiana, gdyż wpływ środowiska akademickiego na zmiany wartości wśród badanych studentów maleje. Obserwowana proporcja to 38 proc. środowisko akademickie i 62 proc. pozaakademickie. Zjawisko to pogłębia się po trzecim roku studiów, gdzie analizowany parytet kształtuje się na poziomie niecałe 17 proc. dla środowiska akademickiego i prawie 83 proc. dla pozaakademickiego. Warty podkreślenia jest tutaj fakt, że ankietowani wskazujący wpływ na zmianę wartości osób ze środowiska pozaakademickiego wymieniają w tej grupie rodzinę (rodziców, brata, siostrę, dziadka). Rozkład wszystkich odpowiedzi uwidacznia wykres numer 3.

Wykres 3

Kluczowe determinanty zmiany struktury i katalogu wartości studentów po I, II i III roku studiów (w %)

Źródło: Opracowanie na podstawie wyników badań własnych.

ZAKOŃCZENIE

Badania przeprowadzone na Akademii Ekonomicznej w Katowicach w latach 2005–2008 roku techniką ankiety audytoryjnej objęły studentów, którzy już studiują cztery lata na tej uczelni.

Ankietowani studenci, określając rozumienie pojęcia „wartość” przez odpowiedź na pytanie: „wartość to kto?”, wskazali, że w ich rozumieniu wartość to także: rodzice, brat, najbliższa rodzina. Ujawniając, jaka wartość w ich życiu jest najważniejsza, respondenci na drugim miejscu, po miłości, postawili rodzinę. Już te wyniki badań wskazują na szczególne znaczenie rodziny w ich życiu w okresie studiów.

W bezpośrednim odniesieniu do stawianego problemu badawczego, czyli pytania, kto jest dziś autorytetem dla młodzieży akademickiej, respondenci określili, że autorytet to osoba, która całym swoim życiem pokazuje, jak realizować siebie, jest przy tym nienaganna etycznie i moralnie i pragnie się ją naśladować. Dla respondentów autorytet to człowiek, który posiada cechy cenione w społeczeństwie (lub ważne dla indywidualnej osoby), głosi wartości, postępuje tak, że darzymy go szacunkiem, chcemy być tacy jak on; to ktoś, komu się ufa, kto w jakimś stopniu ma dobry wpływ na ludzi.

We wskazanym powyżej czasie trwania badań w rankingu wartości pozytywnych autorytet jako wartość plasuje się nieodmiennie na przedostatnim miejscu. Dopelnieniem negatywnej hierarchizacji jest uplasowanie przez respondentów władzy jako wartości na ostatnim miejscu. Taki stan rzeczy musi budzić spory niepokój na gruncie pedagogicznym, a zwłaszcza w kontekście podejmowanych działań: zarówno wychowawczych, jak i naukowych.

Bezpośrednie wyniki badań dotyczące tego, kto jest autorytetem dzisiejszej młodzieży akademickiej, wykazały, iż prawie połowa badanych za swój autorytet uważa osoby z rodziny, co piąty papieża Jana Pawła II, a mniej więcej co dziesiąty – znanych ludzi. Ponad 10 proc. respondentów nie posiada żadnego autorytetu, ani przychodząc w mury uczelni, ani w niej przez cztery lata studiując.

Ocena rozkładu odpowiedzi na pytanie o to, kto ma wpływ na zmianę wartości przez studentów w czasie edukacji w szkole wyższej, wyraźnie uwidacznia także znaczenie najbliższych, rodziny. Oni to bowiem według badanych mają wpływ na dokonujące się u nich zmiany preferencji aksjologicznych, co pośrednio potwierdza, iż członkowie rodziny są autorytetami dla studiującej młodzieży akademickiej.

Przytoczone wyniki badań dają pewną nadzieję, iż mimo przeżywanego kryzysu autorytetu, a także kryzysu rodziny i wielu zagrożeń dla współczesnej rodziny²⁰, jest ona miejscem oddziaływania wychowawczego dla młodzieży akademickiej.

²⁰ Zob. *Zagrożenia rodziny w aspekcie pastoralno-społecznym*, red. I. Celary, G. Polok, Katowice 2008.

Ujawniający się bowiem w przeprowadzonych badaniach najważniejszy dla respondentów autorytet, którym jest ktoś z najbliższej z rodziny, stanowi – jak można przyjąć – tzw. autorytet moralny, będący dla nich niekłamany wzorem postępowania. Jest to niezmiernie ważne, gdyż taki moralny autorytet jest u wspomnianej młodzieży akademickiej istotnym czynnikiem prawidłowego rozwoju moralnego²¹.

²¹ Por. M. Łobocki, *Wychowanie moralne...*, s. 113.